

FRANC PEDIČEK – ZGLED AVTOBIOGRAFSKEGA UČENJA

BOGOMIR NOVAK⁵²

Ključni pojmi: antropološka pedagogika, paideia, paradigmatični obrat, tanatogogika, avtobiografska antropologija

Key words: anthropological pedagogy, paideia, paradigm shift, tanatogogy, autobiographical anthropology

Povzetek

Prispevek osvetljuje Pedičkova pedagoškoantropološka spoznanja z vidika njegove avtobiografije, kakor jo je opisal v zadnjih delih Moja hoja za pedagogiko in Razklani čas. V njih F. Pediček opisuje svoje življenje in izkušnje, razlaga dejavnosti, ki temeljijo na njegovih izkušnjah, da bi bil razumljiv sodobnim bralcem in zanamcem. Umeščanje opusa F. Pedička v razvoj slovenske pedagogike je le naša uvodna tema.

F. Pediček se nam predstavlja v vlogi pedagoškega reflektiranega praktika in teoretika v smislu vseživljenjskega učenca. Zato tudi celostno definira človeka kot biopsihosocialno in spiritualno bitje znotraj paradigmatičnega preobrata od mehanicistične paradigme k holistični. Vsaka individualna človeška osebnost je izpostavljena podobnim izzivom v različnih fazah zorenja, individualizacije s socializacijo ali 'vzgojnega učlovečenja' od otroka do starostnika. Obenem pa je F. Pediček avtobiografsko in pedagoškoteoretično analiziral človeško pogojenost z družbenimi okoliščinami. Njegova življenjska zgodba o iskanju enotnosti kljub nasprotovanju politikov in nekaterih strokovnih kolegov nas zadeva in spodbuja, da hodimo po lastni neodvisni pedagoški poti. Njegova življenjska zgodba ima antropološko podlago in obratno.

Abstract

The paper deals with the results of educational anthropological studies of F. Pediček involved in his last two books, Moja hoja za pedagogiko and Razklani čas. In the books Pediček is describing his life and explaining activities based on his own experiences in order to be understood by contemporary readers and descendants. Enthronization of the whole work of Pediček in the development of Slovenian pedagogy is only the introductory theme of our contribution.

52 Bogomir Novak (roj. 1944) je doktor znanosti, višji znanstveni sodelavec ter raziskovalec vzgoje in izobraževanja na Pedagoškem inštitutu. Bil je tudi profesor filozofije in sociologije na gimnaziji. Je avtor ene znanstvene in približno 10 strokovnih monografij s področja vzgoje in izobraževanja ter osebnega razvoja. Njegova bibliografija obsega približno 630 bibliografskih enot.

F. Pediček represents himself in a double role as a reflective educational practitioner and theorist in terms of life-long learners. Therefore he defines the man holistically as bio-psychosocial and spiritual being within the shift from the mechanistic paradigm to the holistic one. As stated by him each individual human personality is exposed to similar challenges in his/her phases of growing up including individualization with socialization or 'educational incarnation' from a period of a child to an elder man. At the same time, F. Pediček is analysing the influence of environments of society on human beings on an autobiographical and pedagogical theory level. The story of his life is the path of searching for an integrated model of education although neither politicians nor all educational experts agreed with him. The story touches us and stimulates our own independent walking in the field of education. His life-story has anthropological background and vice versa.

Uvodno vprašanje umestitve Pedičkovega opusa

Pedička sem spoznal na filozofskem simpoziju o Johnu Locku že pred svojim prihodom na Pedagoški inštitut l. 1985. V tej ustanovi sem z njim strokovno sodeloval do njegove upokojitve. To je tudi razlog za ta zapis o njem.⁵³

Pediček je moral v 'močniku revolucije' izumljati lastno temeljno orientacijo. Ker se mu je njegovo življenje razkrivalo v razklanosti in razdvojenosti časa ter v nenehnih bojih *pro et contra*, je bila njegova naloga iskanje poti k izvirni enotnosti.

A ni bil osamljen, čeprav se je večkrat počutil tako. Med simpatizerje in 'zoprnike' se razvršča tudi sam: »Pedičkovo mesto bo med Stankom Gogalo in Vladom Schmidtom« (Medveš, 2008).⁵⁴ Pri tem ne bi smeli pozabiti, da je bila Pedičkova naloga presegati etabliirano pedagogiko dr. Strmčnika. Seveda pa je umeščanje nazorov F. Pedička odvisno od različnih spoznavnih perspektiv kritičnih opazovalcev oz. presojevalcev. Sam Pediček (2007) se opredeljuje za dva osebna zgleda Gogale in Trstenjaka. Za Strmčnika meni, da mu je nenehno sledil, ga popravljaj in dopolnjeval ter politično 'vzgajal'.⁵⁵ Avtobiografsko je za oba indikativna Strmčnikova izjava v *Sodobni pedagogiki*: »Stala sva na nasprotnih bregovih, kjer sem stal jaz, ni bilo njega, in kjer je bil on, ni bilo mene.« Pediček se ni videl niti v Strmčnikovi

53 Ob smrti dr. Pedička sem na spletnih straneh <http://www.geocities.ws/nlpmojster/Pedi.doc> objavil zapis Novak, Bogomir (2008): *V spomin dragemu kolegu dr. Francu Pedičku*. Zapis je objavljen tudi v 3. poglavju te knjige.

54 Pediček (2007) navaja dr. Gogalo in dr. Schmidta kot konceptualno, kadrovsko in organizacijsko zaslužna za ustanovitev Pedagoškega inštituta l. 1965.

55 Pediček in Strmčnik nista opazila, da si v bistvu pišeta pohvale. Kajti razdori so predori. Slednje posreduje Kristus kot *most pontifeks*. S tem posredovanjem se preobrazi pedagoška poema v teološko poemo.

didaktiki niti v Gogalovi metodiki. V takšne 'zožitve' njegova paideia ni segla. Vendar pa to ne pomeni, da je bila samo srednjega dometa.

V tem prispevku skušam pokazati, da je bila Pedičkova antropologija⁵⁶ življenjepisno, avtobiografsko pogojena; razen tedaj, ko je na Pedagoškem inštitutu sprejemal naročene raziskave. Vendar pa ne bi delal na pedagoški znanstveni terminologiji, če ne bi hodil v klasično gimnazijo.

Literarne vede avtobiografijo šele v zadnjem času priznavajo kot posebno literarno zvrst, ki ni roman, povest ali dnevnik (npr. *Dnevnik Ane Frank*), ampak je esej o lastnem avtorjevem življenju. Tudi zgodovina se poslužuje avtobiografske metode za osvetlitev nekaterih vsakdanjih okoliščin zgodovinskih dogodkov, ki jih ni ravno v arhivskih gradivih.

Z avtobiografskega antropološkega vidika je pomembno, da so Pedičkova spominska pričevanja o njem samem obenem pričevanja o drugih. Kar je bilo njegovo najbolj subjektivno, je postalo objektivno, in kar je bilo individualno, je v procesu individuacije (Jungov pojem) postalo splošno – generično.

Avtobiografska zasnovanost Pedičkove antropološke pedagogike

Avtobiografsko se vse življenje učimo – izkustveno in razmišljujoče. Če je dr. Pediček strokovno-pedagoško večji, kot se trenutno zdi (Medveš, 2008), je to zato, ker se je iz svojega časa kar največ naučil, mu kar največ predal, in to ne samo strokovna dela, ampak tudi literarna.

Moj Bog, koliko padcev in vstajenj je doživel ta človek v svojem dolgem pohodu skozi ustanove in kratkem sprehodu skozi duh časa. Pravi križev pot je preživel od trde, vendar pa medgeneracijske vzgoje doma do prebivanja v domu starejših občanov na Fužinah. Pediček reflektivno poimenuje (2010) svoj življenjepis (lat. *curriculum vitae*) kot *Tek in tekališče*. Tekališče so mu pripravili drugi, po njem pa je tekel vedno bolj sam. Kot slehernik si je tudi on želel brezpogojne sprejetosti, ki jo je našel najprej pri babici, in družbenega priznanja, ki so mu ga prinesle uradne nagrade in priznanja. Priznanje dobiva tudi posthumno, ko se o njem razpravlja v smislu ponovnega življenja – *redivivus*.

V avtobiografiji *Razklani čas* Pediček (2010) navaja več zaporednih prelomnih dogodkov v svojem življenju. Prvi prelom je doživel, ko je umrla babica – omama, druge pa po zgodovinsko prelomnih dogodkih v preteklosti. Totalitarna zgodovina se je prelamljala v propadu stare Jugoslavije, propadu tretjega rajha, povojnih pobjah in lažne propagande ter v propadu nove Jugoslavije.

Iz učenca v šoli je postal učitelj, raziskovalec in pisatelj. Zato ni čudno, da mu je pedagogika v najširšem smislu pomenila vseživljenjsko poslanstvo, saj ni hodil

⁵⁶ Pediček je uporabljal oba izraza: 'antropološka pedagogika', ki mu pomeni antropološko utemeljevanje pedagogike, in 'pedagoška antropologija', ki pomeni specialno vejo antropologije. Ene brez druge ni. Pediček je prvenstveno pedagog.

le za njo (Pediček, 2007), ampak je bil predvsem z njo in pred njo. Ves čas sta ga zanimala razvoj slovenske javne šole ter razvoj pedagoške vede. Kot avantgardni mislec je v njej izpostavljala pomen pedagoške antropologije, ki se je inštitutu ohranila kot del *Centra za družboslovje in antropološko raziskovanje*. Name in na nekatere druge je vplival bolj, kot si je mislil. Pri analizi položaja človeka v slovenski šoli je Pediček opravil podoben napor, kot ga je Trstenjak s psihološkoantropološko analizo slovenskega človeka in pri tem širil tudi področja psihologije. Ker je Pediček ves čas pisal aktualno, racionalno in radikalno, je jasno, da so njegova dela ohranila kritično ost tudi danes.

Osnovni tezi referata *Vzgoja kot družbena funkcija*, ki ga je imel na kongresu ZDPDS na Bledu (1971), je ostal zvest ves čas. Kot je znano, je leta 1971 izgubil direktorsko mesto na *Pedagoškem inštitutu*, vendar pa je ostal na tej ustanovi kot raziskovalec vse do upokojitve. V letu 1985 je na zloglasnem *Kolokviju o vsestransko razviti osebnosti* tudi Pediček nasprotoval ideološkemu konceptu vsestransko razvite osebnosti, vendar pa je 'getoizacija' že toliko popustila, da je svoja dela lahko objavljala v Sloveniji.⁵⁷

Od konca usmerjenega izobraževanja v letu 1985 do preloma stoletja je prevladoval v polemikah o slovenski šoli izključevalen odnos med enoumno ideološko, mehanicistično in pluralno holistično oz. celostno paradigmo šole (Pediček, 1998). Za holistično antropologijo je celota več kot vsota njenih strukturnih delov. Pri odnosu mehanicistične in holistične paradigme šole gre v ozadju za filozofski problem odnosov med deli in celoto. V duhu antične filozofije lahko podredimo mnogoterost in nasprotja med pojavi uspeha enotnemu pojmu – *logosu* – in tako iz njega razlagamo njegove zakonitosti. Seveda pa ostaja odprt problem, da se človek v odnosu do vsake celote, v kateri je udeležen kot del, le delno nanaša. Pri tem pogosto sebe, del večje celote, šteje za celoto, kar je posledica posploševanja – zamenjave dela za celoto (lat. *pars pro toto*).

Slovenija je relativno pozno uvedla usmerjeno izobraževanje. Usmerjeno izobraževanje v Sloveniji (1981–85) je bilo razdrobljeno na prek 100 vzgojno-izobraževalnih programov (VIP). Kljub temu pa je Pediček (1985) videl v njem predvsem deklarirano integrativnost združenega dela.

Ugotavljal je (1990), da paradigma mišljenjskega pluralizma v Sloveniji traja od leta 1983, vendar pa jo moramo še vedno tematizirati in prakticirati. Pediček (1998) je tudi kasneje videl prevlado enoumja. Avtorji zbornika *Šola v političnem pluralizmu* so se zavzemali za razvoj pluralizma na vseh ravneh edukacije, čeprav pri tem še ne omenjajo procesa decentralizacije šole. Še danes je politični pluralizem neenako razumljen.

57 Prispjevki s kolokvija E. Bahovec, I. Kosovela, Z. Kodelje, J. Justina, V. Miheljaka, F. Pedička itd. so izšli v 4. številki *Problemov* (1985). Prispevek E. Bahovec ima značilen naslov *O konceptualnih protislovjih in ideoloških razsežnostih vsestransko razvite osebnosti*, str. 1–3.

Dogajanje v letu 1990 je za dr. Pedička predstavljalo novo nevarno preizkušnjo. Po eni strani je doživel nov trk z uredništvom *Sodobne pedagogike*⁵⁸, po drugi strani pa njegovo začetno očaranje nad nastajanjem demokratičnega političnega pluralizma v šolstvu ni prineslo ustreznih rezultatov. Že l. 1998 je v delu *Ob prenovi* izrazil razočaranje zaradi 'zoonpolitikonstva'⁵⁹ tudi v novi demokratični vladi. Razvoj naše demokracije se mu je zdel prepočasen, protisloven in premalo pluralen (Pediček, 1998). Tudi v zadnjem času se potrjuje Pedičkova ugotovitev, da vse naše šolske reforme bolehajo za 'nelegitimno legalnostjo', kar pomeni, da spreminjajo šolstvo na osnovi zakonodaje brez konceptualne podlage. Zdi se, da politiki le v manjši meri lahko upoštevajo strokovne nasvete.

Pediček (1998) opredeljuje človeka v njegovi presežnosti tudi kot religiozno bitje in dopušča verouk v šoli.

Ali paradigmatski preobrat poenoti razklani čas?

Po prisilno končani predavateljski funkciji in 'fiasku' zaradi politične prakse je Pediček postal poglobljen teoretik. Razširil je pedagogiko na vsa področja človekovega življenja od pedagogike otroka, prek hebegogike mladostnika, andragogike odraslega do gerontogogike starostnika. Navsezadnje pa je celo sam (Pediček, 2007) hodil za njo.

Zaradi potrebe po razumevanju človekovih potreb v celoti se je zavzemal za novo holistično paradigmo nasproti mehanicistični. Zanimalo ga je, v katerem vrednotnem in družbenem kontekstu stare in nove paradigme stoji vzgoja. Za mehanicistično, kartezijsko, newtonovsko in naravoslovno paradigmo so značilne ločitve med vasjo in mestom, delom in kapitalom, industrijskim podjetjem in družino, telesom in dušo, egom in superegom, intelektom in emocijami. Zaradi teh ločnic, pa tudi zaradi monopolističnih interesov birokracije strankarskih in nacionalističnih ideologij ter znanosti se pojavlja človek kot *homo duplex* v smislu *homo fabra* oz. *homo mehanicusa*. Celostno pojmovanje izobraževanja je možno na osnovi vrednot partnerstva, ljubezni, sožitja, sodelovanja, miru, svobode. Celoviti človek je *homo humanus*, ki integrira telo, dušo in duha. Njegove potrebe niso samo materialne, ampak tudi duhovne. Šele celoviti človek dosegata trajno kakovost življenja. V modelu organske celote so vsi deli med seboj povezani. Nastajajo nove vrste vzgoje, kot so dialoška mirovna, ekološka vzgoja, kot tudi etične, ekološke in entropične meje ekonomije. Izhodišče šole ni več človek proti naravi, ampak

58 Šlo je za Strmčnikovo zavrnitev in Medveševo odobritev objave članka *Paradigme slovenske pedagogike* (Pediček, 1990).

59 Ta skovanka, ki jo je uporabljal Pediček za označevanje umazane politike, izhaja iz grškega izraza *zoon politikon* – politični človek. Ta je zadolžen za uveljavljanje skupnosti (gr. *koinonia*) v polisu in je tudi nosilec svobodne vzgoje – paideie.

človek v ekološko čisti naravi. Slovenija je podobno kot ostali svet šele na začetku teh procesov. Nova paradigma nam daje možnost preživetja.

Izstopamo iz socialistično-samoupravljalvske pedagoške doktrine v demokratično in antropološko. Človek je celostno personalno, avtonomno in socialno bitje. *Edukacija danes* je po avtorjevem mnenju besedilo za 'teorijo prakse', ki želi biti pomoč in napotek prenovi slovenskega šolstva v smeri demokratičnega antropologizma in občečloveškega vrednotnega humanizma.

Organizacija ter izvajanje vzgoje in izobraževanja sta odprti in usmerjeni v individualnost ter personalnost otrok in mladostnikov. Pediček išče odgovor v rešitvi s poimenovanjem 'antropološka pedagogika', ki je po njegovem s sodobnim pojmovanjem antropologije odgovor za javno šolo, katere razvoj ne sme iti niti v smeri samo posameznika (individualna pedagogika), niti v obravnavanje tega zgolj kot družbenopolitičnega, zgodovinskega, razrednega bitja (socialna pedagogika), temveč kot bivanjsko integriranega bitja, bivanjsko celostnega človeka.

Pluralizem na ravni šolskega sistema omogoča šoli med drugim tudi možnost za preseganje njenega institucionalizma, centralizma in birokratizma. Gre za njeno mišljenjsko odprtost in pedagoško avtonomnost. Pediček zastopa avtonomijo učenca, učitelja, raziskovalca in šole. Avtonomnost učitelja kot temeljnega nosilca in uresničevalca pluralnosti v šoli sloni na demokratični in antropološki podlagi. Ravnotežje med individualno in socialno pedagogiko Pediček poišče v utemeljevanju antropološke pedagogike na neodtujeni svobodni, humani in demokratični podlagi. Na tem temeljijo njegova pedagoška dela, razprave ter razumevanje šole in pedagogike.

Antropocentrična orientacija

Pediček je na omenjenem blejskem kongresu pedagogov l. 1971 izpostavil dilemo o družbeni funkciji vzgoje in vzgojni funkciji družbe. Z opredelitvijo za slednjo je utrl pot filozofsko-liberalni orientaciji Pedagoškega inštituta (PI) še dolgo po svoji upokojitvi. Kljub temu da ga je politika CK ZKS prisilno odstavila že l. 1971, je ostal raziskovalec do srede 90. let. V času srditih verbalnih bojev – deliktov z dr. Mejakovo je PI stal na njegovi strani, čeprav se jih sam ni udeleževal. Na osnovi sintagme 'vzgojna funkcija družbe' je postopno oblikoval koncept pedagoške antropologije, ki jo je razlikoval od antropološke pedagogike. Zagovarjal je politiko po meri raziskovalcev in šolo po meri človeka kot individualnega učenca. Odprl je pot političnemu pluralizmu interesov na področju edukacije v razvoju demokracije in ostal vnet kritik parcialnih šolskih reform.

Pediček (2007) je imel več sopotnikov, kot jih je sam imenoval v seznamu (ne) prijaznih oseb, podobno kot je na vlaku več sopotnikov, kot jih vidimo v enem vagonu.

Na svoji koži je občutil, da paradigmatiski lomi že po svoji naravi 'revolucionarne znanosti' ne morejo biti enkratno dejanje za vselej, ampak so podvrženi trajnemu procesu, kakor je ugotavljal že Kuhn (1998). Nasprotno, drži se jih nekakšna smola, ker jih uvajajo v svet njihovi sovražniki. Toda Pediček je ostal neomajen v obrambi resnice na svoji strani. Tudi v svojem zadnjem teoretičnem delu *Ob reformi* (1998) je ugotavljal, da vlada v slovenski šoli izključevalen odnos med enoumno ideološko, mehanicistično in pluralno holistično paradigmo šole. Uvidel je, da tudi zadnja šolska reforma (1996–1999) ne poteka paradigmatško načelno in demokratično. Tej kurikularni reformi, ki je potekala v letih 1996–1999, je zameril intelektualizem in pozitivizem ter prikrit liberalistični neomarksizem, oblečen v svetu sporni lakanizem (Pediček, 2007: 155). Pri tem uvaja pojem 'kurikularizacija', za katerega zaradi izrazito enostranskega razumevanja intence dr. Mahničaraje uporabljamo izraz 'mahničevski'.

Zaradi humanistične orientacije je Pediček diferenciral pojem vzgoje na naslednje tri ravni:

1. Vzgoja v najširšem pomenu. Oblika skupnostne človeškodeuhovne in življenjskorazvojnne zavesti, podobno kot so umetnost, morala, pravo ipd. Tuji izraz zanjo je paideia.
2. Vzgoja v ožjem pomenu besede kot človekova akcija za ploden psihosocialni in civilizacijski – kulturni razvoj mladih, njihovo vraščanje v skupnostno življenje ter ustvarjalno samopotrjevanje.
3. Vzgoja v najožjem pomenu je vzgoja k sprejemanju moralnih vrednot in navajanje k moralnemu ravnanju – moralna vzgoja.

Pediček (2007) je priznal, da mu je najbolj filozofska – ontološka utemeljitev, paideia, delala kar največ težav. Vendar je tej usmeritvi treba slediti, ker se brez nje izgublja najvišja raven kulture (Medveš, 2008). Zdrs oblikovanja (nem. *Bildung*) v Adornovo poloblikovanje (nem. *Halbbildung*) in današnje neoblikovanje (*Unbildung*), ko zadnja generacija mladih ('skvoterji' po Galimbertijevih značilnostih) za vzgojne metode ni več dostopna, je indikator hude krize v dobi nihilizma.

Transformacijska šola⁶⁰ je razumljena z vidika transformacijske pedagogike (*transformative pedagogy*), ki jo nekateri razumejo kot kritično pedagogiko (*critical pedagogy*). Kritična pedagogika izhaja iz Habermasove kritične teorije družbe in vključuje tudi poststrukturalizem. Danes si kot cilj zastavlja tudi preobrazbo globalne družbe v pravično, pošteno, sočutno ekonomsko demokratično družbo, v kateri se interesi nekaterih ne smejo uveljavljati na račun interesov drugih. Pediček se je zavedal povezave s kritičnim marksizmom, vendar pa se je na druge avtorje

⁶⁰ Pedičku še ne gre za transformacijsko, ampak za funkcionalno, deinstitucionalizirano in integrativno šolo. V svojih zadnjih delih je temeljito razčlenil nasprotja med mehanicizmom in holizmom v šoli.

zaradi potrebe po samoniklosti nerad navezoval. Zato tudi ni razmišljal o sledilcih, ki so se samodejno pojavili.

Ko je večini postalo jasno, da monopolna socialistična ideologija duši razvoj pluralnih spodbud, antropološka, kritična in transformativna pedagogika ni bila več na indeksu. Postalo je jasno, da se holistična paradigma znotraj danih okvirov ne more uveljaviti. Zato je idejo političnega pluralizma zastopalo vedno več avtorjev. Knjižica *Šola v političnem pluralizmu* (Pediček et al., 1990) označuje ta družbenosistemski premik v smislu (ne)dosledne izpeljave avtonomije podsystemov družbe.

Osnovna teza antropocentričnega koncepta, da je človek kot večplastna celota samorealiziran le v celoviti šoli, in lista dihotomnih razlik med mehanicistično oz. tehnicistično in holistično paradigmo šole, ki ni pomembna le za čas zakonodajnih, ampak tudi kurikularnih sprememb, zaslužita nadaljnjo sistemsko analizo na teoretični in praktični evalvacijski ravni.

Pedagoška antropologija ne pomeni le to, da pedagogika sprejema antropologijo kot svojo podlago in se tedaj utemeljuje antropocentrično, ampak pomeni tudi recipročno dejanje, da antropologija sprejema pedagogiko kot eno izmed svojih razvojnih vej. Tako ta veja (branža) dobiva tudi pri nas spoznavni znak in pluralno artikulacijo v množici antropologij. Za Pedička se paradigmatični preobrat znanosti manifestira v antropološki pedagogiki. Ta pa mu omogoča tudi celostno refleksijo samega sebe. Pediček je že od prvega zapisa o paradigmi l. 1969 slutil, da ga čaka naloga vseživljenjske zaokrožitve. Pediček (1992, 1994, 1998) je razvijal pedagoško antropologijo v duhu negacije mehanicistične afirmacije holistične paradigme šole. Kolikor bolj je mehanicizem dualistično dihotomen, toliko bolj je integrativnost funkcionalni, ne pa tudi idealni cilj šole.

Antropološka vzgoja (Pediček, Jurman, Novak) je ostajala še dobro desetletje in marsikje še ostaja v senci avtokratske osebnosti in monopolne ideologije. Zato je njena naloga osvobajanje človeka izpod instrumentaliziranih interesov kapitala. Ker človek živi v vedno bolj kompleksni družbi z multikulturnimi agensi, presoja številne vplive z izključujočim in vključujočim mišljenjem. Vzgoja za samostojnost individualne osebnosti pomeni tudi oblikovanje samostojnega mišljenja. Takšna vzgoja ne ohranja le političnega demokratičnega pluralizma, ampak tudi multikulturni, multireligiozni, multisocialni in multiekonomske pluralizem nasproti kulturnemu boju med našimi in njimi (nem. *wir und die Anderen*).

Jurman (1999) kot Pedičkova desna roka ni bil pristaš zgolj evropske ali globalne šole, ampak tipično slovenske šole in zasnove učbenika, ki je zasnovan na specifično slovenskih temeljih. Seveda pa je po vstopu Slovenije v EU ta odnos bolj interaktiven.

Pediček je preoral domala vsa pedagoška področja. Zelo znana področja so šolsko svetovalno delo in šolski pedagog v njegovem okviru, družinska, adolescentna,

domska, športna, etično-moralna in spolna vzgoja in pedagogika ter industrijska pedagogika, pedagoška informatika in pedagoška terminologija.

Antropološka pedagogika skuša danes, ko se življenje učečega se posameznika podaljšuje, najti v vsakem obdobju zanj specifično mero in privlačnost ter se tudi sama členi po njegovih razvojnih fazah. V tem pristopu ni samo kritika uniformne ali enostransko storilnostne šole, ampak je tudi kritika šole kot zgolj pripravljavnice za kasnejša življenjska obdobja. Vsako specifično obdobje človekovega razvoja terja svoj funkcionalni tip edukacijske ustanove in ne vrtec po meri osnovne šole oz. ta po meri univerze.

Pediček v svoji samoniklosti ni navajal in citiral tujih avtorjev. V *Moji hoji za pedagogiko* navaja le nekaj vidnih domačih proponentov in oponentov. Celo svojega učitelja dr. Gogalo je tako preoblikoval, da so od njega ostali le naslovi. Frankfurtsko kritično teorijo družbe, ki je znana tudi kot frankfurtski marksizem, je verjetno 'uvozil' s Hrvaške.

Frankfurtska šola je bila ustanovljena na *Inštitutu za družbene raziskave na Univerzi v Frankfurtu*. Nacisti so ta inštitut leta 1933 zaprli. Zopet je bil ustanovljen leta 1934 na *Univerzi Columbia* v New Yorku. Glavni misleci in učenjaki frankfurtske šole so bili: Theodor W. Adorno, Walter Benjamin, Erich Fromm, Jürgen Habermas, Axel Honneth, Max Horkheimer, Siegfried Kracauer, Otto Kirchheimer, Leo Löwenthal, Herbert Marcuse, Oskar Negt, Franz L. Neumann, Franz Oppenheimer, Friedrich Pollock, Alfred Schmidt, Alfred Sohn-Rethel in Karl A. Wittfogel. Ker se je frankfurtska šola preselila v ZDA, njeni zastopniki niso le Nemci, ampak tudi Američani. Ta šola je odmevna tudi v 21. stoletju, zato je jasno, da Pediček vseh avtorjev ni mogel poznati, ampak le prve, ki se jih najpogosteje navaja.

Vendar Pedičkovi sodobniki niso le tuji avtorji (Freire, P., 1970; Apple, M., McLaren, P., Giroux, H., 1997; Quantz, R., A. & O'Connor, T., 1991; McKernan, J., 2009 itd.), ampak so tudi slovenski in hrvaški avtorji (Bratanić, M., 1990; Brajša, P., 1993; Marentič Požarnik, B. 2008, 2009; Novak, B., 2006; Rutar, D. 2002 itd.) tematizirali in nekateri še tematiziramo odnos med staro mehanicistično in novo holistično paradigmo šole. Nova smer pedagogike se je v tujini imenovala 'transformacijska' in 'kritična', ker ji gre za transformacijski način učenja, s katerim posameznik spreminja sebe in družbo (Senge, 2001).

Pediček je vedel, da v novi paradigmi znanost o procesu vzgoje in izobraževanja danes nujno postaja trans- in interdisciplinarno področje, na katerem sodelujejo mnoge znanosti, ki se ukvarjajo z naravo, življenjem, družbo, s človekom in njegovim mišljenjem ter spoznavanjem.

Za Pedička je Ilichovo razšolanje (deskolarizacija) vzgoje in izobraževanja deinstitucionalizacija. Nujno potrebno je funkcionalizirati šolsko socialno realnost. Pozitivizem in empirizem v pedagoški znanosti zahtevata institucionalizacijo vzgoje, idejnosti in pedagoškosti, zato nova znanstvena paradigma zahteva preseganje

obstoječega stanja z integrativno dialektičnostjo oz. holističnostjo. Ustvarjalno spreminjanje (šolske) realnosti zagotavlja znanstveno, to je objektivno utemeljenost vzgojnosti, ki prerašča monodisciplinarnost in pošolano institucionalnost s transdisciplinarno zasnovanostjo in s ciljnimi funkcionalnim pridobivanjem znanja. Kakor vzgojnosti, idejnosti, pedagoškosti in družbenosti ne gre iskati zunaj stvarnosti, jih tudi ne kaže iskati zunaj človeka. Zato kaže napovedati boj institucionalnosti, ki je temeljna sestavina etatizma v vzgoji in izobraževanju. Danes vemo, da gre tudi za birokratizacijo (vdor pravnih mehanizmov v šolo).

Zasnovanost vzgoje v javni šoli Pediček opredeli kot možnost poimenovanja šole potem, ko identificiramo, določimo javno šolo. Zanj je javna šola bolj pedagoško-pojavnostna kot šolskosistemska označitev. Temelji javne šole so demokracija, pluralizem, humanizem in kulturni progresivizem. Paideia v javni šoli se snuje iz dejavne svobode učenca za njegovo družbeno svobodo: ekonomsko, mišljenjsko, izobraževalno, etično, personalno ustvarjalno in komunikacijsko. Telos vzgoje je v človeku, kar pomeni, da ni nad človekom nobenega odtujevanja, izkoriščanja ali indoktriniranja. Formativni vidiki ne smejo biti institucionalizirani v posamezne in posebne vzgojno-izobraževalne načrte, področja, programe, temveč funkcionalno vsebovani v okviru celotnega vzgajanja in izobraževanja. Le po njih dobiva šola svojo idejno smernost.

Tanatogogika – sklepno poglavje človeka

Pediček (1992, 2008)⁶¹ je artikuliral tudi andragoško tanatogogiko, ki uči individualno človeško osebnost umiranja kot *ars moriendi*⁶². To pomeni osmišljanje, sprejemanje osebnih porazov v življenju. Ta veda ne more biti več pozitivistično empiristična, ampak je po svoji vertikalni razsežnosti duhovedna. Ne gre več za osebno evolucijo, ampak za involucijo. Tako dobimo drugačno razsežnost vzgoje kot paideie. Zanj je paideia kot (samo)vodenje slehernika po horizontali njegovih dejavnih artikulacij v življenjsko širino (*world wide education*) in vertikali učenja iz perturbacij življenjske dolžine (*lifelong learning*) pribita na križ Vstajenja. V tem duhu antropološki pedagog Pediček (2008) involucijsko dopolnjuje antropološkega psihologa Trstenjaka.

Navsezadnje ni vseeno, kdo piše avtobiografijo in kako jo piše. Z eshatološko-teleološkega vidika je treba vse razvojne faze osebnega razvoja osmišljati z vidika zadnje. Že v antiki so vedeli, da je *ars vivendi* neizogibno povezan z *ars moriendi*. Danes pa se tega pristopa zaradi izgube zakoreninjenosti ponovno učimo.

61 V reviji *Kakovostna starost*, letnik 11, št. 3, je ponatisnjen tekst sklepnega poglavja knjige *Pedagogika danes* (Pediček, 1992, str. 297–304).

62 Razlikujemo med tanatogogiko in gerontologijo oz. gerontogogiko, katere predmet je aktiviranje starostnikov za učenje (izobraževanje) in delo ali dejavnost.

Pedagogi bi morali otroka učiti prenašati poraze in neuspehe v družini, vrtcu in osnovni šoli. Prav tako bi morali hebegogi (srednješolski učitelji in domski vzgojitelji) poraze in neuspehe adolescentov dvigniti na točko 'evolucijske nujnosti' v območju poklicno-študijskega oblikovanja in pripravljanja, na ravni nazorsko-vrednotnega sveta in v zajemu socialno-ljubezenskega doživljanja ter spolnega samoizražanja (Pediček, 1992).

Opustitev vodenja mladostnikov v spoznavanje in doživljanje nujnosti porazov na teh njihovih integralnih področjih samorazvijanja in samopotrjevanja ter vključevanje v življenje in delo ima lahko hude in celo usodne posledice, enako kakor na stopnji otroštva: doživljanje popolne brezizhodnosti, nesposobnost samoreševanja, skrenitev s sprejemljivih poti socializiranja, iskanja drugega in lepšega sveta z drogami, obup nad samim seboj in svojo prihodnostjo ter neredko tudi – samomor (Pediček, 1992, 2008).

Sklep

Vstop v duh časa človeku omogoča ustvarjalni vstop v družbeni prostor. Pedičkovo 'razvozlanje vozlov' vključuje to, kar je pomen antične resnice kot *aletheia* – razkrivanje skritega in prikritega. Njegov način razmišljanja je ravno nasproten političnemu delovanju. Medtem ko politik z objektivnimi ukrepi skuša prikriti svoje subjektivne interese, jih Pediček zaradi pojasnjevanja objektivnega stanja razkriva.

Vzgoji po meri človeka v smislu pravice vsakega učenca do lastne individualnosti je Pediček ostal vseživljenjsko zvest. Pediček seveda ni mogel postaviti univerzalne pedagoškega koncepta, ki bi človeka obvaroval vseh partikularizmov. Pot k prvotni enotnosti je prav to, kar iščemo danes prek stranpote globalizacije – vedno znova avtentični bivanjski čas za posameznika in sožitveni prostor za družbo brez zoonpolitikonstva.

Individualna človeška osebnost se vseživljenjsko avtobiografsko uči iz pomožnih ved, kakor so pedagogika kot sojenica drugih ob njenem rojstvu, hebegogika kot budnica talentov v fazi mladosti, andragogika kot spodbudnica deloholizma do vrhunca poklicne kariere in tanatogogika kot tolažnica bitja za smrt. Tako dobi pedagogika v najširšem smislu, ki vključuje vse razvojne faze človeka in ne le otroško, avtobiografsko zaokroženost in fenomenološki smisel.

Pedičkova hoja za pedagogiko, ki je nekje pred njim, je takšna kot hoja Blochovega 'še ne človeka' (nem. *Noch nicht Seindes*) k svojemu utopičnemu upanju. To pomeni nenehno prihajanje k sebi. Zato bi bilo preveč omejeno Pedičkov opus ocenjevati le z vidika antropološke pedagogike. Ta oznaka ustreza le obdobju njegovega intelektualnega angažmaja v racionalno-institucionalnih prispevkih k razvoju slovenske šole v družbenopolitičnem kontekstu. Glede na njegovo intenco si upam trditi, da ga v celoti vidimo šele s stolpa avtobiografske antropologije. Razlog za to oznako je v tem, da Pedička, kot vidimo v zadnjih dveh knjigah (Pediček, 2007, 2008), najbolj zanima osebni pred-, med- in postkarierni razvoj.

Morda bi pri opisovanju Pedičkove življenjske poti lahko govorili o avtobiografski antropologiji (*autobiographical anthropology*) v povezavi z zgodovinsko, in sicer podobno kot pri Gandhiju (2010), ki je eksperimentiral z resnico. Drugače kot pri Gandhiju, ki je veliki učitelj po svoji miroljubni in uporni politični drži, je Pediček po svoji dosledni pedagoški drži poučen za politike, ki odločajo o edukaciji. Ker je Gandhi s svojim življenjem in delom pričal za svoje ideje in vizije, so te postale zanimive in pomembne za nas. Odpira pa se še druga vzporednica. Podobno kot si je na *Sociološkem inštitutu* v 60. letih utirala prostor pod soncem sociologija nasproti 'zgodovinskemu materializmu', si ga je v 70. letih Pedičkova antropološka pedagogika nasproti uradni marksistični pedagogiki.

Ustanovitev *Inštituta dr. Franca Pedička* v l. 2010 je primerljiva z ustanovitvijo *Inštituta dr. Jožeta Pučnika* v l. 2006 z namenom proučevanja njegove dediščine in aktualnih družbenokulturnih vprašanj. Pri obeh mislecih opazimo, da je politična demokracija strokovno družboslovno in humanistično vprašanje, ki je avtobiografsko pogojeno z življenjem za resnico in drugačno, alternativno politiko možnega in ne več realno etabliranega stanja, pa naj gre za družbeni red socializma ali kapitalizma.

Viri in literatura

- Gandhi, Mahatma (2010): *Avtobiografija: zgodba o mojih eksperimentih z resnico*. Ljubljana: Modrijan.
- Jurman, Benjamin (1999): *Kako narediti dober učbenik na podlagi antropološke vzgoje*. Ljubljana: Jutro.
- Medveš, Zdenko (2008): Ob spominu na dr. Franca Pedička: esej. V: *Sodobna pedagogika*, letnik 59, št. 3, str. 142–149.
- Pediček, Franc (1990): Paradigme slovenske pedagogike: prikaz ideoloških nasprotij in obravnavnih vprašanj v slovenski pedagogiki (1945–1988). V: *Sodobna pedagogika*, letnik 41, št. 7–8, str. 361–395.
- Pediček, Franc (1992): *Pedagogika danes*. Maribor: Založba Obzorja.
- Pediček, Franc (1994): *Edukacija danes*. Maribor: Založba Obzorja.
- Pediček, Franc (1998): *Ob prenovi šole: kritični pedagoški pogledi*. Ljubljana: Jutro.
- Pediček, Franc (2007): *Moja hoja za pedagogiko*. Radovljica: Didakta.
- Pediček, Franc (2008): Tanatogogika – področje involucijske pedagogike. V: *Kakovostna starost. Revija za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje*, letnik 11, št. 3, spletne strani: <http://v2.inst-antonatrstenjaka.si/tisk-clanek.asp?ID=269>. 20. 9. 2010.
- Pediček, Franc (2010): *Razklani čas*. Celje: Mohorjeva družba.
- Senge, Peter M. (2001): *The fifth discipline fieldbook: strategies and tools for building a learning organization*. London: Nicholas Brealey.

PRIHOD KNJIGE OB PRENOVI ŠOLE V ZALOŽNIŠTVO JUTRO

ZVONKO PERAT⁶³

Ključni pojmi: *prenova šole, vzgoja, vzgojno-izobraževalno delo, strah, učitelj, pedagoško delo*

Key words: *school reform, education, educational work, fear, teacher, pedagogical work*

Povzetek

Prispevek predstavlja nastanek knjige Ob prenovi šole. Knjiga je nastajala ob tretjem valu prenovitev slovenske šole v samostojni Sloveniji. Ob nastanku knjige je bilo avtorja, dr. Pedička, vedno strah – glede na vse izkušnje, ki jih je imel z omejevanjem svojega strokovnega dela. Knjiga je izšla leta 1998, to je še pred prenovi, ki se je pričela s šolskim letom 1999/2000. V njej je opozarjal, kako pomembna je vzgoja in brez katere ne bi smelo biti nobeno izobraževanje v šoli.

Abstract

This article presents editing of the book Ob prenovi šole (On school reform). The book came alongside the third wave of the Slovene school reform in independent Slovenia. When writing the book, the author dr. Pediček was in a constant fear – due to all the experience he had with the restriction of his professional work. The book was published in 1998, that is before the reform in 1999/2000 took place. In the book he stressed the importance of education for life without which there should be no school education.

Uvod

Izdaja knjige dr. Franca Pedička *Ob prenovi šole – kritični pedagoški pogledi* (Ljubljana: Jutro, 1998) je bolj sad srečnih okoliščin kot pa načrtnega stremjenja k njenemu obelodanjenju.

S profesorjem dr. Pedičkom sem se prvič zapletel v pogovor na nekem sestanku državlanskega foruma za humano šolo. Takrat (1995) smo pripravljali simpozij *Slovenska šola in njen čas*. Dr. Pediček je tisti čas zbiral in preurejal svoja že objavljena besedila za obsežen zbornik, ki naj bi ponudil tudi drugo, opozicijsko stran medalje ob prenovi slovenske šole v samostojni državi, ki jo je tedaj snoval že tretji val prenoviteljev.

63 Zvonko Perat (roj. 1945) je dr. znanosti (pedagogika), mag. znanosti (ekonomska informatika), prof. matematike in fizike. Devetnajst let je učil matematiko in fiziko ter druge predmete, 21 let je bil višji svetovalec za področje matematike na *Zavodu Republike Slovenije za šolstvo* v Ljubljani. Njegova bibliografija obsega približno 200 enot.